

Мало не божеволіючи від жаху, ми з силою шарпонулись уперед, стрелили раз, ще раз, і слон упав на останки того, що було Хівом.

Гуд схопивсь із землі й у розпуці заломив руки над тілом сміливого хлопця, який наклав власним життям, його від неминучої смерті рятуючи. Мені боляче стисло горло. А Умбопа мовчки стояв споглядаючи велетенський труп слона і криваве покопирсане тіло бідолахи Хіви.

— Що-ж, — промовив нарешті Умбопа. — Коли він і вмер, то вмер зі славою.

Розділ V

Ми заглиблюємось у пустелю

Отож ми забили дев'ятьох слонів і загаяли два дні, щоб відтяти ікла та перетягти їх до табору й дбайливо закопати в пісок під великим деревом, яке здалека кидалось ув очі на околицю в кілька миль. Несподівано нам припала розкішна здобич слоневої кістки. Ніколи не доводилося мені бачити кращих іклів, беручи на увагу, що кожне ікло важило приблизно від сорока до п'ятидесяти фунтів. Ікли велетенського слона, що забив сердешного Хіву, на нашу думку, важили до ста семидесяти фунтів.

Щодо Хіви, то ми поховали його в норі комахоїда, поклавши разом з ним і ніж згідно з зулуським звичаєм. На третій день вирушили далі, сподіваючися, що колись вернемося сюди та відкопаємо заховану кістку. Після довгої стомливої мандрівки з

силою всіляких пригод, про які я не буду розповідати, ми дісталися Сітанда-Краалю близько річки Луканча, звідки вже й почалася справжня мандрівка пустелею. Я дуже добре пам'ятаю, як ми прибули туди. Праворуч тулилося селище тубільців з кількома камінними хлівами для скотини та обробленими нивами вниз до берега, де поселяни сіють злиденні запаси свого збіжжя. По той бік річки розляглися пишні луки, вкриті високою хвилястою травою, серед якої блукали табуни дрібного звіря. Ліворуч, скільки око сягне, лежала безмежна похмура пустеля. Ця околиця, здавалося, посіла останній клопоть родючої землі і важко сказати, які природні чинники так прикро відмінили вигляд ґрунту далі. Саме біля нашого табору дзюркотів невеличкий струмок, а по той бік його стремів камінний горб, на схилі якого двадцять років тому побачив я бідолашного Сільвестра, що знесилений рахував ним, після даремних спроб дістатися Соломонових копалень. Поза горбом починалася безводна пустеля, вкрита лише злиденними кущами кару. Коли ми почали отаборюватись, уже вечоріло й величезне вогненне сонячне коло поринало за обрій пустелі, кидаючи через усю її похмуру просторінь блискучі снопи різнобарвного проміння. Залишивши Гуда улаштовувати табір, я взяв з собою сера Генрі, і ми попростували до горба по той бік і здершися на камінну його верхівлю, скинули поглядом на пустелю. Повітря було дуже прозоре і далеко-далеко я угледів невиразні блакитні обриси, поцятковані де-не-де білим, обриси велетенських Суліманових гір.

— Оце,— промовив я,— мур, що оточує Соломонові копальні і хто знає, чи переліземо ми коли його.

— Мій брат пішов туди, а як він зміг це зробити, то може й нам якось пощастить,— промовив сер Генрі властивим йому спокійно-упевненим тоном.

— Будемо сподіватися,— відповів я і повернувся, щоб іти до табору, але тут побачив, що ми не самі. Позад нас, пильно вдивляючись у далекі обриси гір, стояв велетень-зулус Умбопа.

Спостерігши, що я угледів його, зулус заговорив, звертаючись до сера Генрі, до якого почував прихильність.

— Ти держиш шлях до тої країни, Інкубу? (Слін, зулуське прізвище сера Генрі),— спитав він, показуючи на гори широким своїм асегасом (ножем).

Я прикро зауважив йому, що не личить звертатися так до господаря. Коли вони поміж себе вживають усіляких прізвищ білим людям, то їхня справа, але говорити просто у вічі господареві якесь там вигадане і'мя— нечемно. Зулус тихенько засміявся і це ще дужче розгнівало мене.

— Звідки ти знаєш, що я не рівня вождеві, якому служу?— спитав він.— Він царського роду, це по-за сумнівом, воно видно з його зросту й погляду, але може і я теж царського роду? В усякому разі, людина з мене значна. А тепер будь моїм язиком, Макумацане, і перекажи мої слова ватажкові Інкубу, мовму господареві, бо я хочу говорити з ним і з тобою.

Я сердився на нього, бо не звик вислухувати таке від кафрів, але якось почував і

повагу до нього. Потім цікавий дізнатися, що хоче він сказати, переклав його слова, додавши від себе, що він таки нахабний хлопець і бундючність його навіть образлива.

— Так, Умбопо,—відказав сер Генрі,—я іду туди.

— Пустеля велика і безводна, гори високі й укриті снігом, жодна людина не може сказати, що є за тим місцем, де сіло сонце. Як підеш ти туди, Інкубу, і навіть ідеш?

Я переклав і це.

— Скажіть йому,—промовив сер Генрі,—що я іду тому, що мій брат подався раніш туди, а я шукаю його.

— Це так, Інкубе, бо я зустрів на шляху чоловіка, який сказав мені, що два роки тому подався у пустелю до цих гір якийсь білий разом зі слугою мисливцем. Вони не верталися назад.

— Чому ти думаєш, що це мій брат?—спитав сер Генрі.

— Не знаю. Але людина, з якою я говорив, сказала, що у білого твої очі і темна борода. А слугу звали Джім, він мисливець із Бечуани й ходить одягнений.

— Тоді нема найменшого сумніву,—промовив я,—бо я добре знаю Джіма.

Сер Генрі хитнув головою.

— Я певний цього,—сказав він.—Коли Джордж забере собі що у голову, то неодмінно зробить. Це у нього ще з дитинства так. Якщо він затявся перейти Суліманові гори, то перейшов їх, коли, звичайно, нічого з ним не трапилось, і ми мусимо шукати його по той бік.

Умбопа трохи розумів англійську мову, хоч сам розмовляв дуже рідко нею.

— Це далекий шлях, Інкубу,—зауважив він, а я переклав його слова.

— Так,—одповів сер Генрі,— далекий. Але немає на землі місця, де-б не могла піти людина, коли вона прагне цього всим серцем. Нема нічого, Умбопо, чого-б вона не могла зробити, коли наважилася накласти навіть життям за-для цього і коли її веде любов. Нема гір, на які вона не зможе злізти і нема пустель, яких вона не зможе перейти.

Я переклав.

— Мудрі слова, мій отче,—відказав зулус. (Чомусь я завжди називаю його зулусом, хоч він і не був ним). Величні слова, яким так личить зриватися з уст справжнього чоловіка. Маєш рацію, батьку мій Інкубу. Але що таке життя? Пір'їнка, насіння бур'яну, яке вітер гонить туди й сюди, а воно часом множитья, а тоді гине, часом зноситься мало не до неба. Але коли насіння добре й важке, воно може ненароком поблукати трохи шляхом, коли схоче. Так хороше спробувати покотитися своїм шляхом, змагаючись із вітром. Людина мусить, кінець-кінцем, померти. Найгірше, що хіба помре раніше, ніж слід. Я піду з вами через пустелю і за гори, коли тільки не впаду на шляху, мій отче.

Він урвав на мить, а тоді провадив у пориві того дивного красномовства, що часом властиве зулусам і яке доводить, на мою думку, що раса ця має багаті інтелектуальні можливості.

— Що таке життя? Повідайте мені, мудрі білі люди, що знаєте всі таємниці світу, знаєте шлях зор та про те, що є над зорями,

що вмієте без голосу посилати ваші слова на велике віддалення. Повідайте мені, білі люди, таємницю нашого життя, звідки воно приходить і де дівається?

Ви не можете відповісти, ви не знаєте. Слухайте—я відповім. Із темряви ми приходимо і в темряву йдемо. Немов пташка, яку несе вночі хуртовина на могутніх крилах, приходимо ми з невідомого, на мить крильця наші блиснуть у світлі багаття і леле! Нас знову понесло у безвість. Життя ніщо і життя все. Воно ніби світунчик, яскравий уночі і темний удень, ніби біла пара віддиху на морозі, немов легенька тінь, що біжить по траві і тане в сонячному світлі. Я сказав.

— Ти чудна людина, — промовив сер Генрі.

Умбона засміявся.

— Мені здається, що я скидаюся на тебе, Інкубу. Може і я шукаю брата по той бік гір. Я підозріло глянув на нього.

— Що ти хочеш сказати? Що ти знаєш про гори?

— Мало. Дуже мало. Там лежить дивна країна. Країна чар та краси, країна сміливих людей, дерев, струмків, снігових гір і великого білого шляху. Я чув про таке. Та чи варто розмовляти? Вже темнішає. Хто живий буде—побачить.

Знову я підозріло глянув на нього. Надто багато він знав.

— Ти не повинен боятися мене, Макумацане,—провадив він, зрозумівши мій погляд.—Я не підкопуюся під вас і не маю нічого лихого на думці. Якщо ми коли перейдемо гори—розповім вам усе, що знаю. Але

на них сидить смерть. Будь мудрим і вернись назад. Іди полювати слонів. Я сказав.

І не промовивши більше й слова, він підніс дроток на ознаку прощання і вернувся до табору, де незабаром ми й побачили його, коли він сидів і чистив рушницю, як і всі інші кафри.

— Дивна людина, — промовив сер Генрі.

— Так, — погодивсь я. — Надто дивна. І мені не зовсім до вподоби його поведінка. Він щось знає, але не хоче говорити. Проте, гадаю, не варто з ним сваритися. Ми розпочали таку надзвичайну мандрівку, що таємничий зулус дуже пасує до неї.

Другого дня ми почали лаштуватись у дорогу. Звичайно не доводилося навіть думати, щоб тягти з собою в пустелю всю зброю та інші речі, отож звільнивши носіїв, ми умовилися з одним старим тубільцем, що він збереже нам речі, поки ми повернемося. Мені аж серце боліло лишати таку чудову зброю старому пройдисвітові, що поглядав ласими очима на неї. Але я вжив де-яких заходів.

Насамперед набив усі рушниці, а тоді сказав, що коли він хоч доторкнеться до якої, вона вибухне. Той одразу захотів зробити спробу з моєю рушницею й вона стрілила та продіравила йому вола, якого саме пригнали до краалю, не згадуючи вже про те, що віддаючи стріл, перекинула його самого догори ногами. Він схопився страшенно здивований та вражений втратою вола, за якого мав нахабство правити з мене відшкодування. Тепер уже жодна сила не примусила-б його доторкнутися до рушниці.

— Поклади живих чортів кудись осторонь у соломую,—сказав він,—а то вони всіх нас позбавлять віку.

Тоді я застеріг його, що коли ми вернемося назад і побачимо, що бракує хоч одної з наших річей, я всю його родину і його самого зведу зі світу чарами. Як-що ми навіть помремо, а він наважиться взяти наші речі, привид мій прийде до нього й зіпсує йому скотину, так що вона показиться, а молоко скисне й так провадитиметься доти, аж поки йому й життя остогидне. А потім чорти, у рушницях, теж вийдуть до нього на розмову, яка не дуже припаде йому до вподоби. Нарешті кафр запрягся, що шануватиме зброю, немов дух свого батька.

Був дуже забобонний оцей старий кафр і страшений пройдисвіт.

Улаштувавши так зайве своє майно, ми почали складати пакунки на п'ятьох—сера Генрі, Гуда, мене, Умбопу та готентота Вентфогеля—так щоб нести їх на собі, мандруючи. Річей брали не багато, але як не митикували, все таки припадало по-над сорок фунтів на кожного. Ми хотіли взяти з собою:

Три швидкострільних рушниці та дві сотні набоїв до них.

Два вінчестери (для Умбопи й Вентфогеля) й дві сотні набоїв.

Три кольта й шістдесят обойм.

П'ять фляжок, кожна в чотири пінти.

П'ять ковдр.

Двадцять п'ять фунтів в'яленої дичини.

Десять фунтів усілякого намиста на подарунки.

Трохи ліків (хоч хіни цілу унцію) і одне чи два хірургічні приладдя.

Кілька ножів, компас, сірники, кешеньковий фільтр, тютюн, лопатку, пляшку горілки та одіж.

Оце все, що брали з собою. Мало, як на таку подорож, але ми не зважувалися взяти більше. Бо й так припадало забагато на кожного, коли взяти на увагу, що доводилось іти палючою пустелею, де навіть унція лягає на людину важким тягарем. Отож брали лише те, в чому почували безперечну потребу.

З величезними труднощами, лише спокусивши обіцянкою подарувати добрі мисливські ножі, пощастило мені умовити трьох тубільців із села піти з нами перші двадцять миль, щоб понести величезні тикви з водою по галону в кожній. Я хотів після першої нічної ходки набрати у фляжки води, а виступати в дорогу збиралися ми на ніч, щоб іти нічною прохолодою. Тубільцям сказав, що йдемо полювати струсів, яких сила-силенна в пустелі. Вони знизували лише плечима й гомоніли поміж себе здивовано. Кажали нам, що ми божевільні й загинемо від спраги. Я сам поділяв цю думку. Але бажаючи придбати ножі—невидані скарби тут—вони, кінець-кінцем, згодилися піти, певно зваживши, що можлива загибель наша в пустелі їх не стосується.

Цілісінький день ми висипалися та відпочивали, а після заходу сонця, гарненько повечерявши печенею зі свіжого м'яса, запили її чаєм, останнім, як з жалем зауважив Гуд, бо ми не сподівались у швидкому часі пити знову чай. Тоді, гарненько все

спакувавши, лягли, чекаючи, поки зійде місяць. Нарешті, о дев'ятій годині, він вплив у всій своїй красі, заливаючи потоком сріблястого сяйва дику околицю й кидаючи чарівний якийсь відблиск на широку просторінь пустелі, що розіслалася перед нами така-ж урочиста й спокійна та далека, як і поцятковане зорями небо над головами. Ми підвелись і за кілька хвилин зібрались, але все ще трохи вагались вирушати, бо людській натурі властиво вагатися робити останній крок на порозі невідомого. Ми троє білих стояли вкупі; Умбона, з асегасом у руці й рушницею через плече на кілька кроків попереду нас, пильно вдивлявся у пустелю; три тубільці з тиквами води та Вентфогель збилися позад нас.

— Джентльмени, — промовив сер Генрі низьким гучним голосом, — ми вирушаємо в найдивнішу мандрівку, на яку лише можуть зважитися люди. Хто знає, чи вернемося ми з неї. Але всі троє будемо одностайно підтримувати один одного і в добру і в лиху годину до самого кінця. А тепер ходімо.

І ми пішли.

Нам нічим було керуватись у нашій мандрівці, окрім далеких гір та мапи старого Хозе да Сільвестра, а коли взяти на увагу, що накреслила її триста років тому напівбожевільна від голоду присмертна людина на шматку полотна — навдаку чи могла задовольняти. Але єдина наша надія на успіх — ця мапа. Як-що нам не пощастить натрапити на водоймище поганої води, яке старий дон відзначив саме посеред пустелі миль за шістьдесят од Сітанда-Краалю і приблизно на такому самому віддаленні від гір — ми

певно загинемо від згаги. А на мою думку можливість знайти його серед величезного моря пісків та кущів кару надзвичайно мала. Коли навіть припустити, що да Сільвестра відзначив його вірно, де певність, що воно не висохло за цей час, або його не затоптав звір та не засипали сипучі піски?

Мовчки, немов тіні, простували ми вночі пісками. Кущі кару чіплялися нам за ноги, затримуючи нас, а в фельдтшони та в Гудові чоботи набилося піску, і кожні кілька миль ми мусіли спинятися витрусувати його. Повітря ще було задушливе, але ніч віяла прохолодою, надаючи йому м'якості, й ми швидко посувалися вперед. У пустелі панувала така тиша й відлюдність, яка викликала почуття пригнічення. Гуд відчув це й почав насвистувати пісні „я покинув дівчиноньку“, але мелодія так сумно забреніла в цьому просторі, що він урвав. Незабаром приключилася маленька подія, яка насмішила нас, хоч ми й загаяли трохи часу. Гуд, маючи компас і, як морець, гарно розуміючися на ньому, вів перед, а ми тупали низкою за ним. Зненацька ми вчули вигук і Гуд десь зник. За мить навколо залунало якесь чудне пирхання, чмихання, стогон та швидке шарудіння ніг. У блідому освітленні ми угледіли невиразні якісь обриси, що чвалом тікали від нас, напів сховані за піськовою курявою, яку збили за собою. Тубільці, покидавши тикви, хотіли десь сховатися, але згадавши, що сховатися ніяк, кинулися на землю, вигукуючи, що то біжить нечиста сила. Що-до сера Генрі й мене, то ми спинилися здивовані, і здивовання наше не зменшилося, коли угледіли Гуда, що, оче-

видно, сидячи на коневі, скачки біг до гір, гукаючи мов навіжений. За хвилину він розставив руки і з розгону гепнувся на землю. Тоді я зрозумів, що трапилося. Ми наткнулися на табунець диких коней, що спали в піску, а Гуд трапив простісінько на спину одному з них. Звичайно, тварина злякавішися побігла разом з ним. Гукнувши іншим, що все гаразд, я побіг до Гуда, боючися, чи не поранено його. На величезне задоволення побачив, що він сидить на піску трохи помнятий і дуже наляканий, але зовсім не пошкоджений, а в оці йому стирчить, як і завжди, монокуляр.

Після цього ми без жодних подій ішли аж до години ночі, тоді спинилися перепочити і випивши трошки води — не багато, бо вода тепер стала надто коштовною — та відпочинувши пів години пішли далі.

Ішли не спиняючися, поки схід почав рожевіти, немов дівоче личко. Потім блідо-рожеве проміння спалахнуло золотими смугами і в пустелі почало світати. Зорі зблідли й нарешті згасли. Місяць примерк і окреслення гір на ньому проступили виразніше, немов кістки на обличчі присмертної людини. Тоді з-за обрію вибухнув сніп сліпучого проміння, кидаючи блискучі стріли через широку просторінь та пронизуючи ними серпанок туману, аж поки вся пустеля огорнулася мерехтливим яскравим світлом. Зайнявся день.

Ми все ще не спинялися, хоч і залюбки зробили-б це, бо дуже стомились, але знали, що коли сонце стане трохи вище, їти буде майже неможливо. Нарешті, о шостій годині,

натрапили на купу скель, що височила над рівниною і попленталися туди. На щастя знайшли виступ у скелі, який давав затінок, а під ним рівний майданчик, укритий чистим піском. Кращого притулку годі знайти, отож ми залізли туди й, випивши трохи води та з'ївши по шматку мяса, лягли покотом і за мить міцно поснули.

Прокинувшись о третій годині, побачили, що наші носії збираються вертатися. З них досить уже було пустелі й жодна кількість ножів не могла спокусити їх ступити хоч на крок далі. Отож досхочу напившись та поналивавши з тиков у фляжки, ми відпустили носіїв та стежили, як вони вирушили у двадцятимильну ходку, вертаючися назад додому.

О пів на п'яту ми теж пішли. Навколо розляглася самотня безрадісна пустеля. Опріч кількох струсів, ми не побачимо жодного живого створіння на необсяжному мертвому просторі рухливих пісків. Очевидно надто посушливо на звіря та й земноводних, опріч одної смертоносної кобри, ми не натрапили жодних. Єдина комаха, якої водилося тут дуже вже забагато, була звичайнісінька хатня муха, і літала вона тут не поодинці, як звичайно, а цілими батальйонами. Дивне створіння ця хатня муха, куди не підеш—усюди знайдеш її, бо напевне вона існує споконвіку. Мені доводилося бачити її у шматках бурштину, якому, як горорили, пів міліона років, і вона мала нестеменно такий вигляд, як і тепер. Мені здається, що коли остання на землі людина лежатиме мертва, то, коли це тільки станеться за тепла, над нею літати-

муть з дзичанням мухи, чекаючи слухної хвилини, щоб сісти їй на носа.

Після захід сонця ми спинилися перепочити, чекаючи заким зійде місяць. О десятій годині він зійшов ясний та прекрасний, як завжди, і о третій ранку ми знесилено тупали пісками, поки нарешті палко сподіване сонце не поклато край нашим зусиллям. Випивши трохи води, кинулися знеможено на пісок і незабаром поснули. Не мали жодної потреби вартувати, бо ніхто не заселявав цієї далекосяглої рівнини, і ми нікого не боялися. Єдині наші ворогі були спека, згага та мухи, але я волів-би не знати яку небезпеку від звіря чи людини, аніж цю жахливу трійцю. На цей раз нам не пощастило знайти відповідної скелі, яка захистила-б од пекучого сонячного проміння, і ми прокинулися біля сьомої години, почувавши те саме, що мусить почувати біф-стекс на гарячій сковорідці, бо нас без прибільшення прожарювало наскрізь. Палюче сонце висмоктало з нас, здавалося, до останньої краплини всю кров. Ми сіли, зади-хаючися.

— Ху!—відітхнув я, відганяючи мух, що веселою авреолею кружлями мені навколо голови. Спека не впливала на них.

— Присягаюся,—почав сер Генрі.

— Та й душно!—обізвався Гуд.

Воно справді пекло немилосердно, а навкруги не було навіть якогось клаптика, куди-б можна сховати голову. Сглядаючися навколо, не бачили ні скелі, ні деревця, нічого, окрім сліпучого блиску, гарячого повітря, що мерехтіло над поверхнею пустелі, немов над розжевленою пічкою.

— Що його робити? — спитав сер Генрі. — Ми не витримаємо так довго.

Ми безпорадно глянули один на одного.

— Я гадаю, — обізвався Гуд, — що треба викопати яму й, заховавшись туди, зробити накриття з кущів кару.

Пропозиція не видавалася дуже привабливою, але краще це ніж нічого й ми заходилися копати пісок лопаткою, яку взяли з собою. Щось за годину викопали яму футів на дванадцять завдовжки, біля десяти завширшки й у два фути завглибшки. Тоді нарізали силу низького чагарнику мисливськими ножами й залізши в яму всі, окрім Вентфогеля, на якого сонце не робило жодного впливу, прикрили її зверху чагарником. Це трохи захистило нас од пекучого сонячного проміння, але духоту в цій тісній домовині легше уявити, ніж описати. Чорна Камера ¹⁾ в Калькуті дурниця як до цієї ями. Справді, я й досі не розумію, як ми пережили той день. Лежали задихаючися, часом змочуючи вуста зі злиденного запасу води. Як-би піддалися нестерпучому почуттю згаги, то за перші-ж дві години випили-б усю воду, але ми стримувалися з усієї сили, пам'ятаючи, що тоді безумовно загинемо.

Але на все приходять край, коли тільки дожити до того, щоб його побачити, отож і цей жахливий день посувався до вечора. Біля третьої години дня переконалися, що більш уже нам не сила терпіти. Краще за

---

¹⁾ Камера в форті Вільям у Калькуті, куди з наказу набога Сураджа Довла в ніч 20 червня року 1756 вкинено 146 в'язнів-європейців, із котрих од браку повітря померло до ранку 123 чоловіка.

гинути на шляху, аніж повільно конати від спеки й згаги в цій жахливій дірці. Отож, випивши трошки води, якої так страшенно швидко все меншало й яка нагрілася до температури людської крові, ми, коливаючися, пішли вперед.

Пустелі ми пройшли вже по-над п'ятдесят миль. На мапі старого дона да Сільвестра зазначено, що пустеля має впоперек сорок ліг¹⁾, а водоймище поганої води міститься десь посередині її. Сорок ліг—це сто двадцять миль, отож ми повинні бути десь за п'ятнадцять чи двадцять миль од води, як-що тільки вона справді є.

До заходу сонця ми поволі, напружуючи всі сили, пленталися вперед, ледве проходячи півтори милі за годину. Після заходу сонця знов одпочивали, чекаючи на місяць і випивши трохи води, поснули.

Заким ми лягли, Умбопа показав нам малесенький ледве помітний бугор на пласкій поверхні пустелі миль на вісім далі. На віддаленні воно видавалося немов мурашник і вже засипаючи, я думав, що там може бути.

Лише зійшов місяць, як ми знову вирушили вкрай знеможені, терплячи від спраги й духоти. Хто сам ніколи не відчував такого, не зрозуміє нас. Ми вже не йшли, а воліклися, часом падаючи від знесилення і через кожну годину змушені відпочивати. Не мали навіть сили говорити. Раніш Гуд завжди про щось базікав та жартував, взагалі він дуже веселий, але тепер і йому забракло веселощів.

¹⁾ Ліга = 3 географічним милям.

Нарешті о другій годині, цілком знемігшись і тілом і душею, ми дотяглися до підніжжя цього чудного горба або піскової кучугури, яка з першого погляду скидалася на велетенський мурашник футів на сто заввишки:

Тут ми спинилися на відпочинок і спонукані нестерпучою згагою, випили до останньої краплинки воду. Ми не мали й півпінти на душу, а могли-б випити по галону.

Тоді лягли. Вже засинаючи, я вчув, як Умбопа говорить сам до себе зулуською мовою:

— Як-що не знайдемо води, то всі померемо, заким знову зійде місяць.

Я затремтів, дарма що було душно. Близька можливість такої жахливої смерті не робить приємного вражіння. Але навіть думка про можливу смерть не перешкодила мені заснути.

Розділ VI

Вода! Вода!

Біля четвертої години я прокинувся. Лише трохи перепочив од тяжкої фізичної втоми, як почала настирливо мучити нестерпуча згага. Не міг більше спати. Мені снилося, що я купавсь у прудкому струмку з зеленими порослими берегами, а прокинувшись, побачив, що я у безводній пустелі й згадав слова Умбопи, що коли не знайдемо води, то мусимо загинути. Жодна людська істота не виживе довго без води у такій спекоті. Я сів і обтер собі обличчя мозолястими руками. Уста й очі так мені

злиплись, що тільки добре потерши, зміг я з зусиллям розтулити їх. Наближався ранок, але не помітно було яскравого блиску заграви, яка, звичайно, віщує схід сонця; навпаки, все огорнув гарячий морок, якого я не в силі описати. Інші ще спали. Зненацька я згадав вірш про хлопчика, що п'є золотим келихом воду із джерела. Цей вірш я вчив ще дитиною. Згадка про воду зводила мене з глузду. Я засміявся, або, швидче, заквакнав голосно і це розбуркало інших. Вони почали протирати брудні обличчя та роздирати зліплені міцно очі й уста.

Коли всі трохи очунали, ми почали обговорювати становище, яке видавалося досить серйозним. Не залишилося навіть краплини води. Ми поперевертали фляжки, сподіваючися висмоктати хоч одну краплю, але даремна сподіванка, — вони були сухі, немов кістка. Гуд дістав пляшку горілки і жадібно ковтнув з неї, але сер Генрі одібрав її у нього, бо пити алкоголь за таких умов це лише наближати і так неминучий кінець.

— Як-що ми не знайдемо води, то загинемо, — промовив він.

— Як-що вірити мапі старого дона, тут мусить бути десь вода, — сказав я, але ніхто, здавалося, не відчув полегкості з цього повідомлення. Надто всі розуміли, що не можна покладати великих надій на мапу. Поволі світало і ми сиділи, безпорадно дивлячись один на одного. Я спостеріг, що готентот Вентфогель підвівся і почав ходити туди й сюди, пильно дивлячися на землю. Зненацька спинився і, вигукнувши щось, показав пучкою вниз.

— Що там?—спитали ми й усі одночасно схопившись побігли до нього й глянули на те, що він показував на землі.

— Це лише свіжий слід газелі, — промовив я, — але що з того?

— Газелі не заходять далеко від води, — відповів він голандською мовою.

— Ні, — погодивсь я. — А я й забув про це.

Це маленьке відкриття влило в нас свіжої сили. Цікаво, що в мить розпачу досить лише малесенької надії і людина почуває себе щасливою. Чорної ночі світло навіть єдиної зорі краще, ніж нічого.

А тим часом Вентфогель, задравши кирпатого свого носа, нюхав гаряче повітря, нестеменно наче дикий баран, коли він чує небезпеку. Раптом знову заговорив.

— Я чую воду, — промовив він.

Ми зраділи ще дужче, бо знали, який дивний інстинкт мають тубільці.

Саме в цю мить виплило в пишній красі сонце й усе навколо запроменіло такими яскравими барвами, що ми забули навіть про свою згагу, споглядаючи величне видовище.

Не далі, як на сорок миль од нас переблискували сріблом у перших проміннях сонця Груді Цариці Савської, а на сотні миль обабіч їх розпростерся кряж Суліманових гір. Тепер, коли я, сидючи тут, намагаюсь описати невимовну велич і красу цього видовища — мені бракує слів. Я безсилий навіть уявити все те. Просто нас стреміли дві височенні гори — я певний, що інших таких гір немає в Африці, — кожна заввишки принаймні в п'ятнадцять тисяч футів. Вони стояли не далі, як на дванадцять миль одна

від одної, з'єднані гостроверхим муром стрімких шпилів, що височіли в білій урочистій величі до неба. Скелястий мур, що з'єднував їх заввишки не менш як у тисячу футів, був прикро стрімкий, а обабіч його вставляли так само зрізані шпилі, які де-не-де перетинали пласковерхі верхівлі, що дуже скидалися на відому всьому світові гору в Капштадті, будови, між іншим, дуже розповсюдженої в Африці.

Описати велич усього понад мою силу. Було щось таке невимовно урочисте й могутнє в цих велетенських вулканах, — бо поза сумнівом це згаслі вулкани — що аж дух забивало. Якийсь час сонячне проміння переблискувало на снігових верхівлях та на темних скелях нижче, а тоді, немов щоб закрити це величне видовище від цікавих наших очей, навколо верхівель зібралися хмари й почали огортати їх, поки ми ледве ледве могли побачити могутні їхні обриси, що немов привиди просвічували крізь мережане запинало хмар. Пізніше ми довідалися, що удень їх завжди закриває туман.

Ледве гори заховались у хмарах, як нас знову почала мучити спрага.

Воно добре, що Вентфогель почував воду, але дивлячись навкруги, ми не бачили найменшої ознаки її. Скільки сягало око, усюди лежали безводні гарячі піски й кущі кару. Ми обійшли навколо горба, пильно роздивляючись у другий бік, але теж не побачили нічого — ні краплиночки води. Жодної ознаки якогось водоймища, криниці чи джерела.

— Ти дурень, — гнівно сказав я Вентфогелеві. — Тут води нема.

Але він знову задер догори свого кирпатого носа й понюхав.

— Я чую її, господарю,—промовив він.— Вона десь у повітрі.

— Так,—одповів я,—десь у хмарах. Але мине не менше двох місяців, заким вона змиє дощем наші кістки.

Сер Генрі замислено гладив свою русяву бороду.

— Може вона на верховині пагорка?—зробив він припущення.

— Де у біса,—промовив Гуд.—Хіба хто чув коли, щоб вода була на верховині пагорка?

— Ходімо подивимося,—запропонував я, і ми безнадійно почали здиратися пісковим схилом пагорка, Умбопа попереду. Враз він спинився, немов скам'янівши.

— Нанція, нанція! (вода, вода)—голосно крикнув він.

Ми кинулися чим-дуж до нього і справді, на самій верховині піскового горба побачили водоймище. Як опинилося воно тут, у такому невідповідному місці—ми не спинялися думати над цим. Так само не спинила нас його чорна неприваблива поверхня. Це була вода, або добра підробка під неї і нам цього досить. За одну мить допалися до води й пили її немов якийсь нектар для богів. Але-ж як пили! Напившись до сходу, скинули з себе одіж і, влізши у воду, з насолодою вбирали її всіма порами тіла. Ті читачі, яким досить лише повернутися, щоб узяти шклянку гарячої чи холодної води, не можуть навіть уявити, яка то розкіш бабратись у тій каламутній солонкуватій теплій калюжі.

Через де-який час ми вилізли, добре освіжившись та почали їсти в'ялене м'ясо, до

якого не могли навіть доторкнутися більше як добу, і їли, аж за вухами нам лящало. Тоді запалили люльки й лягли в затінку біля цілючої водички та проспали аж до півдня.

Цілісінький той день ми відпочивали біля водоймища, дякуючи щасливій нашій зірці, що знайшли його. Хоч і яка погана там вода, але ми не забули згадати добрим словом небіжчика да Сільвестра, який так дбайливо відзначив її на шматку своєї сорочки. Надужче дивувало нас, що вона збереглася так довго і єдине пояснення, яке я міг знайти, це те, що джерело лежить глибоко під поверхнею.

Добре напившись в-останнє та поналивавши повнісінькі фляжки, ми знову вирушили в дорогу, коли зійшов місяць. За цю ніч пройшли двадцять п'ять миль, але треба сказати, не знайшли більше води, хоч і пощастило на другий день натрапити на мурашник, біля якого й відпочили в затінку. Коли зійшло сонце й на де-який час розвіявся туман, що огортав гори, Суліманові гори та Царицині Груді тепер, на віддаленні всього у двадцять миль, здавалося стреміли просто над нами, ще величніше ніж раніш. Лише впав вечір, ми знову пішли; вранці другого дня дісталися підніжжя схила лівої Груді Цариці Савської, на яку весь час уперто простували. Досі ми знову випили всю воду й тяжко терпіли від згаги, не маючи жодної надії натрапити на воду, аж поки не дістанемося смуги снігів високо над нами. Відпочинувши годину чи дві, знову пішли вперед, гнані нестерпучою спрагою. З величезним напруженням змагаючися від палючої спеки, здиралися на лавовий

схил, бо величезна гора складалась із лави, викинутої з надр земних колись у минулі віки.

Об одинадцятій годині, тяжко знесилені, в дуже поганому стані, бо позбивали ноги на виступи лави, терплячи спрагу та стомлені ми перейшли за межі, що в силі перетерпіти людина. Кілька сот ярдів вище стреміло кількись лавових брил і ми здиралися до них, сподіваючися знайти біля них затінок та відпочити. Досягли їх і здивувалися, хоч і втратили вже здібність чомусь дивуватися, бо побачили маленьке лавове плато, поросле рясно зеленню. Очевидячки лава тут перетворилась на шар родючого ґрунту й це дало можливість прорости насінню, яке понаносили сюди птахи. Ми не виявили великого інтересу до зеленої рослинності, бо не могли наче Навухудоносор жититися травою. Отож сіли стогнучи під скелею, а що до мене, то я від широкого серця шкодував, що подався у цю божевільну мандрівку. Сидячи так, я спостеріг, що Умбопа підвівсь і потюпав до зеленого майданчику, а за кілька хвилин я диву дався, побачивши, що цей над міру поважний індивід пустився немов божевільний у танок, дико вигукуючи та вимахуючи чимсь зеленим. Ми всі попростували до нього так швидко, як наші стомлені ноги могли лише нести нас, сподіваючися, що він знайшов воду.

— Що там таке, Умбопо, сине навіженого?—гукнув я йому зулуською мовою.

— Їжа й питво, Макумацане,—і він знову махнув чимсь зеленим.

Тоді я побачив, що він знайшов. Це був кавун. Ми натрапили на силу диких кавунів, тисячі їх, і цілком стиглих.

— Кавуни!—гукнув я Гудові, що йшов найближче до мене і за мить він вчепивсь у кавун штучними своїми зубами.

Я гадаю, ми з'їли принаймні по шість кавунів, поки задовольнилися ї, хоч вони були й не дуже смачні, проте мені здалося, що смачніших кавунів я не їв ще ніколи.

Та кавуни не дуже споживні, і коли ми задовольнивши згагу поклали кілька їх охолодити, а це роблять розрізаючи овоч пополювині та кладучи половинки на сонце, де вони й вихолоджуються, випаровуючись, то нас почав дошкуляти справжнісінький голод. Правда, залишилося ще трохи в'яленого м'яса, але, по перше, воно нам спротивило, а по друге, ми мусіли берегти його, бо не знали, коли зможемо дістати знов їжі. І саме тоді трапилася щаслива нагода. Глянувши на пустелю, я побачив зграю великих птахів, які летіли просто на нас.

— Стріляй, господарю, стріляй,—прошепотів готентот, кидаючися пластом на землю, тоді як усі ми за його прикладом учинили те саме.

Тоді я побачив, що ці птахи дрохви і летітимуть вони нижче, ніж на п'ятдесят ярдів у мене над головою. Взявши вінчестера, я почекав, заким вони надлетять зовсім близько, а тоді зірвався на ноги. Угледівши мене, птахи збилися до купи, як я цього і сподівався, і я двічі стрелив у саму гущу їх. На наше щастя один великий птах, фунтів у двадцять, упав. За півгодини ми злагодили багаття з сухої огудини й спікши дрохву, з'їли її всю дочиста, залишивши лише кістки та дзьоб, бо такої їжі ми не смакували вже більше як тиждень.

Цієї ночі, коли зійшов місяць, так само рушили вперед, набравши з собою кавунів, скільки лише в силі були піднести. Чим вище сходили, тим холодніше ставало повітря і це давало нам величезну полегкість, а вранці, на мою думку, до смуги снігів залишилося не більше, як миль дванадцять. Тут ми знайшли ще більше кавунів, ото-ж не терпіли більш од згаги, до того ще незабаром мали дістатися снігу. Але схил став дуже прикрий і ми посувалися не більше, як на мило за годину. Цієї ночі з'їли також останній шматок м'яса, а опріч дрохв не бачили жодного живого створіння в горах, так само не траплялося нам ніякого струмка або водоспада і це дуже дивувало нас, беручи на увагу, що на верховині така сила снігу, який мусить, кінець-кінцем, танути. Як потім ми довідалися, з якихось незрозумілих причин уся вода збігала північним схилом гори.

Ми почали дуже непокоїтись про їжу. Уникнувши смерті від спраги, опинилися перед небезпекою вмерти від голоду. Опис подій трьох наступних днів найкраще взяти з мого щоденника.

21-го травня. Вирушили об одинадцятій годині ранку, бо повітря досить холодне, і є спроможність подорожувати вдень. Взяли з собою кілька кавунів. Йшли цілісенький день, але кавунів більше не бачили, очевидно, перейшли межу, вище якої вони не ростуть. Дичини не траплялося жодної. Спинилися на відпочинок після заходу сонця, вже кілька годин не ївши. Вночі дуже терпіли від холоду.

22-го. Вирушили о схід сонця, дуже знеситені. За весь день зробили лише п'ять миль. Знаходили латки снігу, який їли, але

більше не їли нічого. Отаборилися на ніч під виступом величезного плато. Жахливий холод. Випили потрошки горілки й збилися разом, кожний загорнувшись у ковдру, щоб не померти від холоду. Дуже охляли, бо голодні й знесилені. Боявся, що Вентфогель помре уночі.

23-го. Лише зійшло сонце й одігріло нас трохи, потяглися вперед. Ми в жахливому стані і, як-що не здобудемо їжі сьогодні, то це буде останній день нашої мандрівки. Але горілки трохи ще лишилося. Гуд, сер Генрі та Умбопа на диво витривалі, але Вентфогель зовсім охляв. Як більшість готентотів, він боїться холоду. Голод менше дошкуляє, аніж якесь дивне почуття затерпlosti у шлунку. Інші теж це кажуть. Ми тепер дісталися хребта, який з'єднує обидві верховини й краєвид звідси чудовий. Позад нас зливається з обрієм розжеврена пустеля, а попереду лежать цілі милі твердо замерзлого снігу, який ледве помітно йде вгору, а в центрі його стремить тисячі на чотири футів сама верховина. Жодної живої істоти навколо. Боюся, що приходить нам край.

А тепер я облишу щоденник, бо читати так не цікаво, і про події, які трапилися, варто розповісти докладніше.

Весь цей день (23-го травня) ми поволі здиралися сніговим схилом, часом лягаючи перепочити. Певно дивний ми мали вигляд: худі, знесилені, ледве пересуваючи ноги під своїм тягарем та роздивляючись блискучу просторінь голодними очима. Проте, мало користі з того, що роздивлялися, бо їсти було нічого. За цей день не спромоглися зробити більше семи миль. Саме о захід сонця

опинилися під лівою верховиною Грудей Царіці Савської, що стреміла на тисячу футів угору, — широкий горб рівного замерзлого снігу. Такі виснажені, ми не могли належно оцінити дивного краєвиду, якому надавало ще більшої краси останнє проміння заходу, поцяткувавши білу пелену снігу криваво червоними плямами та одягши маківку гори блискучою авреолею.

— Слухайте, — задихано мовив Гуд, — ми мусимо бути недалеко від печери, про яку писав старий джентльмен.

— Так, — одповів я, — як-що тут є печера.

— Ой, Квотермене, — простогнав сер Генрі, — не говоріть такого. Я дуже покладаюся на писання дона — адже згадайте воду. Незабаром ми знайдемо печеру.

— Як-що не знайдемо її, заким упаде ніч — буде вже по нас, — безнадійно відповів я.

Хвилини із десяти ми посувалися мовчки, коли зненацька Умбопа, що йшов поруч мене, напнувши на себе ковдру та туго підперезавшись ремінцем „щоб не так дошкуляв голод“, як він казав, від чого стан його скидався на дівочий, схопив мене за руку.

— Дивись! — промовив він, показуючи пучкою на схил верховини.

Простеживши за ним поглядом, я помітив ярдів на двісті від нас щось, немов-би дірку в снігу.

— Це печера, — сказав Умбопа.

Напруживши останні сили, ми попростували туди й побачили, що це справді хід до печери, очевидно тієї самої, про яку писав да Сільвестра. Ледве дійшли до неї, як сонце з неймовірною швидкістю зайшло, немов провалившись за обрій, і ми опинились у тем-

ряві. У цих широтах присмерку майже нема. Залізши у печеру, яка не видавалася дуже великою, та притулившись один до одного, щоб було тепліше, ми проковтнули решту горілки, яка у нас ще лишилася—лише один ковток, і намагалися заснути та забути все лихо. Але надто дошкуляв холод, щоб так легко заснути. Я певний, що на цій височині термометр показував не більше, як чотирнадцять або п'ятнадцять ступенів під нулем. Як це впливало на нас, знесилених тяжкою мандрівкою та спекою пустелі й зголоднілих, читачам легше уявити, ніж мені описати. Досить сказати, що ніколи ще не почував я так близько своєї смерти, як тоді. Усю ту довгу ніч ми сиділи годину через годину, а лютий мороз охоплював нас, усе щільніше, кусаючи то за палець, то за ногу, то за обличчя. Даремно тулилися ми ближче один до одного, бо не лишалося вже тепла у виснажених наших тілах. Часом когось із нас перемагав на кілька хвилин важкий, неспокійний сон, але довше спати не міг ніхто, можливо, навіть на своє щастя, бо навідаку тоді довелось-би прокинутись. Гадаю, лише напруженням волі утримались ми, щоб не вмерти тієї ночі.

Майже перед світанком я вчув, як готентот Вентфогель, що всю ніч немов кастаньетами клацав зубами, тяжко зідхнув і зуби йому перестали стукотіти. Гадаючи, що він заснув, я не думав більше за це. Він сидів, притулившись спиною до моєї спини і вона ставала йому все холоднішою та холоднішою, аж поки зробилася такою, як крига.

Нарешті почало потроху світлішати, сніг замерехтів золотими скалками, а із-за лаво-

вого муру виплило в пишній красі сонце й скинуло розжевленим оком на півзамерзлі наші постаті та на Вентфогеля, що сидів мертвий, нерухомий як камінь. Не дивно, що у сердеги була така холодна спина. Він умер тоді, коли я чув останнє його зідхання і за цей час цілком задубів. Страшенно злякавшись, ми відсахнулись од трупа (чудно, що люди завжди бояться мертвого тіла), а він так і лишився сидіти, обхопивши коліна руками.

А сонце тим часом лило своє холодне проміння (бо тут воно холодне завжди) просто в печеру. Зненацька я вчув зляканий вигук позад себе й повернув голову.

І що-ж я тоді побачив. У самому кутку печери, не більш як футів на двадцять, сиділа чиясь инша постать. Голова її схилилася на груди, а довгі руки безпорадно звисли вниз. Придивившись пильніше, я помітив, що це мертвий чоловік, та ще й білий.

Інші теж це побачили. Цього видовища було забагато на розхитані наші нерви, і ми вилізли з печери з такою швидкістю, як це лише дозволяли напів замерзлі наші руки та ноги.

Розділ VII

Соломонів шлях

За печерою спинилися, почувавши себе ніяково.

— Я вернуся,—промовив сер Генрі.

— Навіщо?—спитав Гуд.

— Бо мені здалося, що той, кого ми бачили, можливо мій брат.

Це була нова думка й ми вернулися до печери перевірити її. Після яскравого освітлення зовні, очі наші де-який час нічого не бачили в темній печері. Нарешті, трохи перечекавши, ми пішли до мертвого чужинця.

Сер Генрі нахилився і заглянув йому в обличчя.

— Ні,—промовив він, зідхнувши з полегкістю,—це не брат мій.

Тоді я теж наблизився до мертвого й глянув на нього. Це був високий чоловік середнього віку з орлячим профілем, просивим волоссям та довгими чорними вусами. Шкіра йому зовсім зжовкла й щільно облягала кістки. Одежі, окрім решток вовняних штанів, не було й худі, як у кістяка, груди лишалися голі. На шиї висів хрест із слонової кістки. Все тіло замерзло й було тверде, немов камінь.

— Хто б це міг бути?—спитав я.

— Хіба ви не догадуєтеся? — відповів Гуд.

Я похитав головою.

— Старий дон Хозе да Сільвестра, хто-ж інший?

— Неможливо,—прошепотів я,—адже він помер триста років тому.

— А чому йому не зберегтись і три тисячі років у цій температурі, хотів-би я знати?—відказав Гуд.—Якщо повітря досить холодне, то м'ясо й кров зберігаються такими свіжими, як і новозеландська баранина, хто й зна скільки часу. А тут он який холодце. Сонце теж ніколи не заглядає сюди, та й звір ніякий не зайде, щоб знищити труп. Цевно його невільник, про якого він пише, зняв з нього одіж і залишив його.

Не подужав сам його поховати. Ось гляньте!—провадив він, нахилиючись і піднімаючи якусь, чудної форми, кістку з загостреним кінцем,—ось та кістка, якою він писав.

Ми здивовано уставилися на неї очима, забувши на мить власне лихо, вражені цим надзвичайним, дивним видовищем.

— Так,—додав сер Генрі,—а звідси він брав чорнило, яким писав,—і сер Генрі показав на маленьку ранку на лівій руці мертвого чоловіка. — Чи бачив коли хто отаке?

Сумнівів не лишалося жодних і, мушу признатися, мене аж налякала ця подія. Тут сидів мертвий чоловік, за вказівками котрого, написаними за якийсь десяток поколінь тому, дістались і ми сюди. Я держав у руці примітивне перо, яким він писав, а на шиї йому висів хрест, якого можливо цілували його вуста перед смертю. Дивлячись на нього, я відтворював в уяві давно минулу подію. Самотній мандрівник, конуючи з холоду та голоду, все-ж таки намагається повідомити інших про велику таємницю, якої він дізнався. Жахлива самотність його смерти, так зрозуміла нам тепер. Мені здавалося, що різко окреслені риси його обличчя нагадують трохи сердешного мого приятеля Сільвестра, його нащадка, який умер двадцять років тому у мене на руках. Але можливо, все це лише фантазія. Хоч у всякому разі він сидів тут, сумне застереження тим, хто зважується кидатися стрімголов у невідоме, яка доля чекає на них. Можливо сидітиме тут, одзначений жахливою величчю смерти, багато ще віків, лякаючи таких, які і ми, мандрівників, як

що знайдеться хто такий, що прийде колись сюди стурбувати його самотність. Це видо-вище цілком опанувало нашу уяву, дарма, що самі ми теж мало не помирали з голоду й холоду.

— Ходімо,—нарешті тихо промовив сер Генрі.— Але ми дамо йому товариша,—і піднявши мертве тіло готентота Вентфогеля, він посадовив його біля старого дона, а тоді, нахилившись, розірвав перетлілий шнурок, на якому висів хрестик, бо пальці йому надто застрягли, щоб розв'язати його. Я певний, сер Генрі й досі береже цей хрестик. Я взяв перо—і воно й тепер лежить переді мною, коли я оце пишу. Часом я підписую ним своє прізвище.

Тоді, залишивши обох, гордого білого чоловіка минулих віків та бідного готентота спати вічним сном у вічних снігах, ми вилізли з печери на яскраве сонячне світло. і пішли знову своїм шляхом, думаючи, за скільки годин станемо й ми такими, як вони.

За півмилі ми дісталися краю плато, бо верховина гори не вставала з самого його центру, як це нам здавалося з пустелі. Що лежало внизу, ми не бачили, бо там кублився ранковий туман, закриваючи все від наших очей. Зненацька верхній шар туману порідшав і ярдів на п'ятсот нижче край снігового схилу ми побачили зелену долину, якою біг струмок. Але це не все. Біля струмка, гріючись у промінні ранішнього сонця, стояв та лежав табунець великих антилоп, від десяти до п'ятнадцяти голів. Яких саме—ми не могли роздивитися на такому віддаленні.

Це видовище викликало у нас несамо-
виту радість. Це була їжа, сила їжі, аби
лише здобути її. Але питання—як здобути.
Тварини стояли на добрих шістсот ярдів од
нас—дуже далеко, щоби пощастило влучити,
а тут од наслідків стрілу залежало життя всіх.

Ми похалцем обмірковували, чи варт нам
спробувати наблизитися до тварин, але, кі-
нець-кінцем, одкинули цю думку. По-перше,
вітер не сприятливий, а по-друге, як-би ми
не пильнували, тварини помітять нас на
яскравому тлі снігового поля, яким нам неми-
нуче треба йти.

— Що-ж, спробуємо влучити звідси,—за-
пропонував сер Генрі.—Яку зброю візьмемо
ми, Квотермене? Вінчестери, чи швидко-
стріли?

Тут знову виникало тяжке завдання. Він-
честери—ми їх мали два, бо Умбопа ніс і
рушницю сердешного Вентфогеля—влучають
на тисячу ярдів, тоді як швидкостріл лише
на триста п'ятдесят, а стріляти з них на
більше віддалення—дуже непевна робота. З
другого боку, коли вже влучити, куля швид-
кострілу дуже розвертає рану і тому швидче
валить дичину з ніг. Тут справді важко
щось вирішити, але нашвидку поміркувавши,
я зважив, що нам доведеться вжити швид-
кострілів.

— Кожному з нас треба обрати тварину,
яка стоїть найближче до нього і націлятися
трохи вище лопатки,—промовив я.—А ти,
Умбопо, даси гасло, щоб ми стріляли одно-
часно всі.

Запала мовчанка, бо кожний дбайливо
націлювався, добре знаючи, що від влучно-
сти стрілу залежить його життя.

— Стріляй!—скомандував зулуською мовою Умбопа і майже в ту саму мить вибухнули воднораз наші рушниці. На хвилину перед кожним з нас закрутилася хмарка диму, а понад мовчазними снігами покотилася стоголоса луна. Незабаром дим розвіявся і яке щастя! Величезна антилопа перекинулася на спину й люто дригала ногами, конаючи в корчах.

Ми голосно заверещали з радощів—тепер уже врятуємося, не сконаємо з голоду, і хоч якими знесиленими себе почували, але кинулися чим-дуж бігти вниз снігом, і за десять хвилин серце й печінка тварини лежали, паруючи, перед нами. Та тепер повсталася нова труднація. Тут ніяк здобути палива, отож і не можна спекти м'яса. У розпуці глянули один на одного.

— Коли люди конують з голоду, їм не припадає вередувати,—промовив Гуд,—отож їстимем сире м'ясо.

Важко було інакше розв'язати питання. Муки голоду зробили пропозицію Гудову не такою відразливою, як цього-б можна чекати при інших обставинах. Отож ми взяли печінку й серце антилопи й загребли їх на кілька хвилин у сніг, щоб вони прохололи. Тоді вимили їх у крижано-холодній воді струмка й жадібно з'їли. Воно, звичайно, видається жахливим, але щиро скажу, що нічого ще мені не доводилось їсти смачнішого від цього сирого м'яса. За якусь чверть години ми цілком одмінилися. В нас знову забуяло життя і завзяття, кволий живчик почав битися дужче й кров жвавіше потекла жилами. А втім, знаючи, що не можна ви-

голодавшись їсти одразу багацько, ми вирішили трохи перечекати.

— Ця тварина врятувала нам життя,— промовив сер Генрі.—Що то за звір, Квотермене?

Я підвівся і пішов роздивитись антилопу, бо не почував себе певним. Вона була завбільшки з осла з величезними кривими рогами. Ніколи не доводилося мені бачити такої антилопи, це якась ще незнана нова порода. Брунатна на кольор, з легенькими червоними смугами й густою шерстю. Потім я дізнався, що тубільці дивної цієї країни називали її „інко“. Вона трапляється дуже рідко й водиться на такій височині, де інший звір не виживе. Куля вцілила тварину надзвичайно влучно, просто в лопатку, але чия то була куля, ми, звичайно, не знали. Гуд, пам'ятаючи, як дивно влучив жирафу, потай гадав, що це саме його куля, а ми з ним не сперечалися.

Ми так заглибились у їжу, що зовсім не мали часу скинути оком на околицю. Але тепер, доручивши Умбопі одрізати найкращі шматки м'яса, стільки, щоб ми в силі були нести їх з собою, почали розглядатися навколо. Туман уже розвіявся, бо наближалася восьма година й сонце досі висушило його, отож ми з одного погляду бачили всю країну. Не знаю навіть, як описати дивну ту панораму, що розгорнулася перед нашими захопленими очима. Я ніколи не бачив такого раніш і більше мабуть не побачу.

Над нами височіли снігові верхівлі Грудей Цариці Савської, а на п'ять тисяч футів нижче розпростерлася чудова родюча

країна. Темним оксамитом лежали величні густі ліси, річка простяглася срібною стягою. Ліворуч розкинулися пишні луки з буйною травою, на яких ми бачили незчисленні табуни дичини або скоту—на віддаленні важко добре роздивитися. Зелену просторінь луків обтинав мур далеких гір. Праворуч країна була більш чи менш гірською, де-не-де стрімили окремі горби, лежали латки обробленої землі, а поміж них ми могли розгледіти купки стіжкуватих хаток. Краєвид розгорнувся перед нами немов мапа, на якій срібними гадюками виблискували річки, а гостроверхі, немов у Альпах, шпилі, огорнені сніговими покривами, вставали в урочистій величі, тоді як веселе сонячне проміння заливало все яскравим світлом, а природа овійовала могутнім подихом щасливого життя.

Дивлячися на цю країну, ми спостерігли два цікаві явища. По-перше, що вона лежить принаймні на п'ять тисяч футів вище рівня пустелі, яку ми перетяли, а по-друге, що всі річки течуть з півдня на північ. В цьому, дуже терплячи від спраги, ми самі з мукою переконалися. На всьому південному схилі велетенського кряжа, на якому ми оце стояли, не було води, бо вона текла північним схилом силою струмнів, що зливались у величезні річки, які зникали десь у далині, де ми не могли їх простежити.

Ми сіли й де-який час мовчки дивилися на чарівну красу простору. Нарешті сер Генрі заговорив.

— Чи не має там на мапі чогось про Соломонів шлях?

Я хитнув головою, все ще не одриваючи очей од далекої країни.

— Гляньте, ось він,—додав сер Генрі, показуючи трохи праворуч.

Ми з Гудом глянули, де він показував. Вниз до долини крутився широкий шлях. Ми не бачили його раніш, бо, досягши долини, він завертав за горби. Не казали нічого, ми вже почали втрачати уміння дивуватися. Нам не видавалося неприроднім, що натрапили тут, у цій чудній країні на якийсь римський шлях.

— Що-ж,—сказав Гуд,—він зовсім недалеко, як-що взяти навкоси. Може нам краще навіть вирушити одразу?

Порада була слухна й, умившись у струмку, ми пішли. Приблизно з милю перелазили через каміння та перетинали латки снігу, поки, враз зідравшись на невеликий горб, побачили у себе під ногами шлях. Це був розкішний шлях, вибитий у суцільній скелі, принаймні п'ятдесят футів завширшки і видно, що утримували його добре, але видавалося чудним, що він починався лише звідси. Спустившись вниз, ми спинилися. Кроків на сто від нас, у напрямку до Грудей Цариці, він зникав, бо його перетинав схил гори, вкритий камінними брилами, перемішаними з латками снігу.

— Якої ви думки про це, Квотермене?—спитав сер Генрі.

Я похитав головою, бо нічого не розумів.

— Я розумію,—промовив Гуд,—шлях, очевидно, перетинав кряж і лежав по той бік аж через пустелю. Але в пустелі його поволі засипали піски, а тут, очевидно, залило лавою підчас вибуху вулкана.

Пояснення видавалося доладнім, у всякому разі ми згодилися з ним і почали по-

суватися далі з гори. Яка величезна різниця чи то йти вниз із гори розкішною стежкою і з повним шлунком, чи то дряпатися на гору, мало не замерзаючи та конаючи з голоду. Справді, як-би не сумний спогад про гірку долю сердешного Вентфогеля та про похмуру печеру, де ми залишили його зі старим доном, у нас був-би зовсім веселий настрій, дарма що попереду на нас чигала невідома ще небезпека. З кожною милею, що ми проходили, повітря робилося чим раз тепліше та запашише, а країна вбирала очі все пишнішою красою. Що-до самого шляху, то мені ще не доводилося бачити досконалішої інженірної роботи, хоч сер Генрі сказав, що великий шлях через Сен-Готард у Швайцарії дуже скидається на цей. Очевидно на стародавнього будівничого, який складав план, не існувало дуже великих труднощів. В одному місці ми вийшли до великого яру футів триста завширшки і найменш у сто завглибшки. Цю глибіню заповнили величезні брили тесаного каміння з тунелями для спаду води, проробленими вниз, а над усім цим величчю йшов шлях. У другому місці шлях вився гадюкою по-над урвищем у п'ятсот футів завглибшки, а у третьому він прорізав тунелем у тридцять, а то й більш ярдів завдовжки гірський масив.

Тут ми помітили, що стіни тунелю вкриті різьбленими малюнками переважно одягнених у панцери людей, що їдуть у колісницях. На одному надзвичайно гарному малюнку виображено цілу сцену бою, а трохи одсторонь гурток полонених.

— Хоч цей шлях і зветься Соломоновим, — промовив сер Генрі, уважно розглянувши

стародавні витвори мистецтва,—але, на мою думку, єгиптяни побували тут раніше, ніж ступила сюди нога хоч одного з людей Соломонових. Бо коли це праця не єгиптян, то дуже скидається на їхню.

Опівдні ми спустилися вже до смуги лісів. Спочатку нам почали траплятися де-не-де кущі, потім частіше, і нарешті шлях пішов великим гаєм сріблястих дерев, які дуже скидалися на ті, що ростуть на схилах Столової гори у Капштадті. Мені ніколи ще не доводилось підчас моїх блукань бачити їх десь у іншому місці, окрім Капштадта, і тому це дуже мене здивувало.

— О,—промовив Гуд, роздивляючися з виразною радістю блискучисті дерева.— Тут така сила дерева. Давайте спинимось та зготуємо щось на обід, бо після сирого м'яса я вже зголоднів.

Ніхто не заперечував, отож, збочивши зі шляху, ми попростували до струмка, що гомонів трохи одсторонь, і незабаром весело запалало багаття із сухих гілок. Відбатувавши кілька чималих шматків м'яса інко, яке ми принесли з собою, ми понатикали його на палички, як це роблять кафри, спекли на вогні та зі смаком з'їли. Попоївши, запалили люльки, почувуючи таке задоволення, яке, порівнюючи до тих труднощів, що ми нещодавно перетерпіли, видавалося майже райським блаженством.

Біля нас весело мурмотів струмок. Береги його буйно поросли велетенською папороттю „дівочі коси“ та кущами дикої спаржі. Сріблясті дерева тихенько шелестіли листом, вуркотали поблизу голуби, а яскраво-

крилі пташки пурхали з гілки на гілку, немов живі самоцвіти.

Лагідна краса місця, свідомість того, що небезпека лишилася десь позаду, а ми на-решті дістались обітованої землі, все це ви-кликало у мене мовчазно-щасливий настрій. Сер Генрі та Умбопа сиділи, розмовляючи тихенько каліченою мішаниною англійської та зулуської мови, а я лежав напівприплю-щивши очі на пахучій постелі з папороти й стежив за ними. Зненацька згадав про Гуда й поглянув навколо, шукаючи його. Він си-дів на березі струмка, саме на тому місці, де ми нещодавно купалися, і, як завжди над-мірно чепурний, доводив до ладу своє вбран-ня. Знявши з себе всю одіж, окрім флане-левої сорочки, помив гумовий комірць, тоді ретельно витрусив штани, піджак, камізель-ку і почав дбайливо складати, щоб полежа-ли, заким скінчить усе й одягне їх. Сумно похитав головою, роздивляючися численні плями й дірки на них—наслідок жахливої нашої мандрівки. Одяг чоботи й, зірвавши трохи папороти, обчистив їх, тоді нашмару-вав шматочком сала, яке ще раніш одрізав од м'яса інко навмисне для цього. Чоботи, кінець-кінцем, заблищали немов лаковані. Критично оглянувши їх у монокуляр, він ли-шився очевидно задоволений і взявся до но-вої операції. З маленької сумки, яку приніс із собою, вийняв кешенькову шітку з кри-хтним дзеркальцем і почав розглядати себе. Певно лишився незадоволений, бо став ду-же ретельно розчісувати волосся. Тоді знов почав виглядатися, але все-ж таки незадо-волення його не минало. Полапав підборіддя, на якому встигла за десять день вирости

чималенька щетина. Напевно,— подумав я,— він не заходитьсь голитися.“ Та він таки заходився. Узявши шматочок сала, яким допіру смарував чоботи, старанно вимив його у струмку. Тоді, понишпоривши у сумці, витяг звідти безпечну бритву і з завзяттям став терти собі салом обличчя й підборіддя і почав голитись. Очевидячки, це був болючий процес, бо часом він стогнав, а я захлинувся сміхом, дивлячись на героїчні його змагання з кострубатою стернею у нього на виду. Мені видавалося дуже чудним, що людина може завдавати собі клопоту голитися зі шматочком сала у такому місці й при таких обставинах. Нарешті йому пощастило поголити праву щоку й половину підборіддя, але тут раптом я побачив якусь блискучу річ, що майнула йому саме над головою.

Гуд з лайкою підскочив (якби у нього не безпечна бритва, він, безумовно, порізав би собі горлянку), підскочив також і я, правда, не лаючись, і ось що побачив. Кроків на двадцять од мене і на десять од Гуда стояв гурток чоловіків. Всі вони були дуже високі та мідяного кольору, а у декого з них стреміли у волоссі чорні пера, а на плечах висіли короткі кереї з леопардової шкіри, це все, що я побачив з першого погляду. Попереду них стояв юнак років на сімнадцять, з піднесеною угору рукою та схиленою наперед постаттю, немов грецька статуя вояки, який кидає списа. Очевидячки, те що блиснуло над Гудовою головою, була якась зброя, яку юнак метнув у нього.

Коли я дивився, старий чоловік, з вигляду вояка, ступив наперед і, взявши юнака

за руку, щось сказав йому. Тоді обидва попростували до нас.

Сер Генрі, Гуд і Умбопа схопили тим часом рушниці й наставили їх на невідомих. Але тубільці все таки йшли. Мені спало на думку, що певно вони не знають рушниць, бо інакше не ставились-би до них так недбало.

— Облиште рушниці,—гукнув я, бо добре знав, що єдиний наш рятунок, це здобути приязнь тубільців. Сер Генрі й Умбопа скорились і, виступивши наперед, я звернувся до старшого тубільця, який спинив юнака.

— Вітаю!—промовив я зулуською мовою, не знаючи, якої мови треба тут вживати. На велике диво мене зрозуміли.

— Вітаю!—відповів старий, не зовсім зулуською мовою, але такою близькою до неї говіркою, що і я, і Умбопа дуже легко зрозуміли її. Справді, як ми потім довідалися, мова, якою тут розмовляли, була давня відміна зулуської.

— Звідки ви прийшли?—спитав він.—І хто ви? Чому обличчя у трьох вас білі, а у четвертого таке, як і у синів наших матерів?—і він показав на Умбопу. Коли він промовляв ці слова, я скинув оком на Умбопу й мене дуже вразила справедливність тубільцевої уваги. Умбопа скидався на них не лише обличчям, але й будовою і зростом. Та я не мав часу міркувати над цим.

— Ми чужинці й прийшли до вас по-доброму,—почав я, промовляючи дуже повільно, щоб він міг мене зрозуміти,—а цей чоловік—наш слуга.

— Ти брешеш,—одповів він.—Жодний чужинець не може перейти гір, де все живе

гине. Але коли ви справді чужинці, то му-
сите вмерти, бо чужинцям не дозволено жити
в землі кукуанській. Такий закон нашого
царя. Готуйтеся до смерти, о, чужинці!

Я злегка затремтів, надто, коли побачив,
що де-хто з тубільців сягнув рукою до стану,
де висіли у них великі, важкі ножі.

— Що каже цей старий?—спитав Гуд.

— Каже, щоб ми готувались до смерти,—
похмуро відповів я.

— Ой, леле!—застогнав Гуд, і, як завжди
це робив, коли почував занепокоєння, сягнув
рукою до штучних зубів, одтяг верхню ще-
лепу, а тоді пустив її і вона, клацнувши,
стала на місце. Це був дуже щасливий рух,
бо за мить кукуанці, злякано зойкнувши, всі
як один подалися на кілька ярдів назад.

— Що таке?—спитав я.

— Зуби, — схвильовано прошепотів сер
Генрі.—Зніміть їх, Гуде, зніміть!

Гуд скорився, сховавши непомітно зуби
в рукав фланелевої сорочки.

Ще за хвилину цікавість перемогла жах
і люди посунулися вперед. Очевидячки вони
забули люб'язний свій намір забити нас.

-- Що це таке, о чужинці?—поважно за-
питав старий.—Хто цей чоловік (тут він по-
казав на Гуда, що стояв лише в сорочці з
поголеною половиною обличчя), що тіло йому
одягнене, а ноги голі, борода росте лише з
одного боку худого обличчя і не росте з
другого, одне око якесь блискуче й прозоре,
а зуби вискакують з рота й вертаються туди
з власної своєї волі?

— Роззявте рота,—сказав я Гудові й він
умить вищерився на старого, немов обізле-
ний пес, показавши здивованим тубільцям

червоні, немов у новонародженого слоненяти, ясна. Всі охнули здивовано.

— Де його зуби?—закричали вони.—Ми їх бачили на власні очі!

Повернувши поволі голову рухом невимовного призи́рства, Гуд доторкнувся рукою до рота. Тоді вищерився знов і в роті йому блиснуло два рядки чудових зубів.

Юнак, що кидав у нього ножа, впав на траву, виючи з жаху. Щодо старого, то коліна йому тремтіли з переляку.

— Ви певно духи,—промовив він, занепокоєний.—Хіба може людина, яку народила жінка, мати бороду лише з одного боку, кругле прозоре око та зуби, які то зникають, то знову виростають? Пробачте нас, всемогутні.

Справа поверталася дуже щасливо і нема потреби говорити, що я використав нагоду.

— Пробачаємо,—сказав я з величною посьмішкою.—Тепер ви знаєте правду. Ми прийшли з іншого світу, хоч і такі самі люди, як ви. Ми прийшли,—провадив я,—з найбільшої зорі, яка світить увечері.

— О! О!—хором застогнали здивовані тубільці.

— Так,—провадив я далі,—ми справді звідти прийшли.—І я знову милостиво посьміхнувся, повторюючи цю брехню.—Ми трохи побудемо з вами, й принесемо вам щастя своєю присутністю. Як бачите, о друзі, я навіть навчився вашої мови за-для цього.

— Це так, так,—одповів хор голосів.

— Але владарю,—зауважив старий,—ти навчився її дуже зле.

Я скинув на нього гнівним поглядом і він злякався і замовк.

— Тепер, друзі,—провадив я,—може ви думаєте, ми маємо в серці помсту на того, хто після довгої нашої мандрівки зустрів нас ударом ножа, який мав укоротити віку тому, чиї зуби самі зникають із рота, а тоді знову туди вертаються?

— Даруй йому, владарю,—промовив старий.—Він син короля, а я йому дядько. Як йому станеться що, я відповідатиму за нього.

— А звичайно, що так,—перехопив жваво юнак.

— Може ви маєте непевність щодо нашої могутності?—мовив я, провадячи свою гру,—то оце я зараз покажу, як ми можемо помститися. Гей, ти, собако й невільнику!—звернувся я літо до Умбопи.—Дай мені мою чарівну рурку, яка вміє говорити—тут я моргнув йому на рушницю.

Умбопа зрозумів і з легкою посмішкою, якої я майже ніколи не бачив на поважному його обличчі, подав мені рушницю.

— Ось вона, владарю владарів,—промовив він з виразом глибокої пошани.

Саме тоді, як спитати рушницю, я побачив ярдів на сімдесят, біля скель, маленьку антилопу й наважився спробувати застрелити її.

— Бачите антилопу?—спитав я у тубільців.—А тепер скажіть мені, чи може людина, народжена від жінки, забити її звідси гуркотом?

— Це неможливо, владарю,—відповів старий.

— Отож я заб'ю її,—промовив я спокійно. Старий посміхнувся.

— Владар мій не зможе зробити цього.

Я націлився в антилопу. Тварина була маленька і не дивно якби й схибити. Та я знав, що схибити ні в якому разі не можна.

Глибоко відітхнувши, надавив поволі цингель. Антилопа стояла нерухомо.

— Бух! З-з-з! — тварина підстрибнула й упала на скелю мертва, як камінь.

Тубільці зойкнули від жаху.

— Коли хочете м'яса, — спокійно провадив я, — ідіть і візьміть собі тварину.

Старий зробив рух і один з тубільців пішов і вернувся, несучи забиту тварину. Я з задоволенням спостеріг, що влучив їй саме в лопатку. Вони збилися навколо антилопи, здивовано розглядаючи ранку від кулі.

— Бачите, — промовив я. — Я не говорю порожніх слів.

Ніхто не відповів.

— Якщо ви ще не вірите в нашу могутність, хай хтось із вас стане біля скелі і я пошлю йому смерть, так само, як антилопі.

Ніхто з них не виявив охоти зробити цю спробу. Нарешті заговорив королівський син.

— Це добре сказано. Іди, дядьку, стань біля скелі. Чари вбили антилопу, але не можуть заподіяти смерті людині.

Старий, здавалося, не мав бажання слухатися поради. Натомість шпарко сказав:

— Ні, ні! Старі мої очі досить бачили. Безумовно вони чарівники. Поведемо їх до короля. А як кому треба ще доказів, хай сам стане біля скелі, щоб чарівна рурка поговорила з ним.

Та ніхто не захотів провадити дальших спроб.

— Навіщо витрачати чари на бідні наші тіла?—промовив хтось із гурту.—З нас цілком досить. Жодний чарівник нашої країни не може зробити такого.

— Так,—одказав старий тоном великої полегкості,—звичайно, не може. Слухайте, діти зор, діти блискучого ока та рухливих зубів, які здалека насилаєте смерть, що гремить немов грім. Я Інфадус, син Кафа, колишнього короля кукуанського. Юнак цей Скрага, син Твали, великого короля Твали кукуанського, того, хто тримає в руках своїх великий шлях, нагонить жах на своїх ворогів, розуміється на чарах та керує сотнями тисяч вояків, Твали Одноокого, Чорного та Жахливого.

— Тоді,—з пишна промовив я,—веди нас до Твали. Ми не хочемо говорити з його слугами.

— Добре, владарі, ми поведемо вас, але шлях довгий. Ми полювали на віддаленні трьох днів ходки від місця, де живе король. Хай мої владарі мають терпець і ми поведемо їх.

— Гаразд, — недбало відказав я,—перед нами ще весь час, бо ми ніколи не вмираємо. Отож завжди можемо йти. Але Інфадусе й ти Скраго, начувайтесь! Не беріться витівати з нами жодних хитрощів та шахрайств, бо не встигнете ви ще й надумати їх, як ми вже дізнаємося про це й покараємо вас. Світло з прозорого ока того, що має голі ноги та півбороди, спалить вас і вашу землю, а швидкі його зуби з'їдять вас та жінок і дітей ваших, чарівна рурка заговорить до вас своїм громом, і зробить з усіх решето. Отож пильнуйте!

Розкішна промова зробила величезний ефект, хоч ледве чи вона була потрібна, бо наші приятелі й так почували себе страшенно пригніченими виявом нашої сили.

Старий низько уклонився й промурмотів слова „кум, кум“, якими, як потім я довідався, вітають королів. Потім вони одразу взяли наші речі, щоб нести їх, опріч лише рушниць, до яких не наважувалися доторкнутися. Взяли навіть Гудову одіж, що, як пригадують читачі, лежала дбайливо складена біля нього.

Він кинувъ одбирати її й почалася голосна суперечка.

— Хай владар мій з прозорим оком та рухливими зубами не чіпає цього,—говорив старий.—Хай він дозволить своїм невірникам нести його речі.

— Але я хочу зодягнути їх,—ревнув англійською мовою Гуд.

Умбопа переклав.

— Ні, ні, владарю,—намагався Інфадус.—Невже владар мій закриє свої чудові білі ноги (хоч сам чорнявий, Гуд мав дуже білу шкіру) від очей його слуг? Чи ми образили чим свого пана, що він хоче таке вчинити?

Я мало не захлинувся від сміху, а тим часом один із тубільців поніс Гудові речі.

— До сто чортів!—ревів Гуд.—Цей чорний пройдисвіт забрав мої штани.

— Слухайте, Гуде,—промовив сер Генрі.—Ви з'явилися до цієї країни у надзвичайному вигляді й мусите таким і залишитися. Тут вам уже не доведеться носити штанів. Досить з вас сорочки, щобіт та монокля.

— Так,—підтримав я,—і половини борода. Якщо ви відміните щось у собі, вони вва-

жатимуть нас за ошуканців. Мені дуже шкода вас, але справді доведеться цього додержуватися. Бо тільки вони перестануть вірити нам, життя наше не варте буде й шеляга.

— Ви щиро так думаєте?—похмуро спитав Гуд.

— Цілком щиро. Ваші „чудові білі ноги“ та монокль головні козири у нашій грі і, як каже сер Генрі, вам треба таким і залишитися. Радійте, що хоч чоботи у вас на ногах і надворі тепло.

Гуд зідхнув і не відповів нічого. Але минуло два тижні, заким він зник до свого вигляду.

Розділ VIII

У землі кукуанській

Цілий цей день ми простували розкішним шляхом, що уперто вів на північний захід. Інфадус та Скрага йшли з нами, але решта людей держались кроків на сто попереду.

— Інфадусе,—спитав я нарешті,—хто робив цей шлях?

— Його зроблено, владарю, в дуже давні часи, а хто його робив та коли не знає ніхто, навіть наймудріша з жінок Гагула, що пережила вже кілька поколінь. Ми не досить старі, щоб згадати, коли будували його. Тепер ніхто вже не вміє будувати таких шляхів, але король не дозволяє, щоб він заростав травюю.

— А хто поробив малюнки на стінах печери, якою ми проходили, простуючи шляхом?—спитав я, згадуючи схожі на єгипетські відбитки, що ми бачили.

— Руки тих, що будували шлях, поробили й дивні писання. Ми не знаємо, хто писав їх.

— Коли кукуанський нарід прийшов у цю країну?

— Наш нарід заповнив цю землю, немов на крилах хуртовини прилетівши сюди тисячі тисяч місяців тому з країни, що лежала отам,—і він показав на північ.—Батьки батьків наших говорили батькам, а вони нам, своїм дітям, так каже і Гагула, наймудріша з жінок і найдосвідченіша з чарівниць, що нарід наш не пішов далі, через оті гори, що оточують країну,—він показав на високі снігові шпилі.—Але країна ця дуже родюча, отож вони й осілись тут і стали дужими й могутніми, а тепер нарід наш незчислений, немов пісок на березі моря і коли король Твала скликає своє військо, пера їхніх уборів укривають рівнину так далеко, скільки може сягнути людське око.

— Але коли землю оточено горами, з ким може битися військо?

— Ні, владарю, країна одкрита туди,—він знову показав на північ,—і часом із невідомих нам країн насуваються цілі хмари ворожого війська, але ми вбиваємо їх. З останньої війни вже минула третина людського віку. Багацько тисяч полягло тоді, але ми знищили тих, що прийшли заповнити нас. Отож з того часу не було війни.

— Ваші вояки певно нудяться, коли списам їхнім нема роботи?

— Робота списам була, владарю. Лише ми подолали нарід, що прийшов на нас, коли вибухла громадянська війна поміж нас самих. Люди гризлися немов собаки.

— За віщо?

— Король, брат мій, мав ще брата близнюка. За нашими звичаями, владарю, ми не залишаємо жити обох близнюків. Слабший мусить завжди умерти. Але королева мати заховала десь слабшого близнюка, який народився пізніше, бо серце їй боліло за своєю дитиною і той слабший Твала, король. Я менший його брат од іншої матери.

— Як?

— Кафа, наш батько, помер, коли ми дійшли мужности, а замість його став царювати Умоту, мій брат, у якого через деякий час народився син від улюбленої його жінки. Коли дитина дійшла трьох років віку, вибух саме голод після великої війни, бо тоді не могли ні сіяти, ні жати. Люди нарікали на голод і дивилися навколо, немов голодний лев, шукаючи кого-б йому розідрати. А чарівниця Гагула, наймудріша з жінок, якої не бере смерть, почала говорити народові: „Умоту не король“, а Умоту саме страждав од рани і лежав у своїй хаті не в силі поворухнутися.

Тоді Гагула привела Твалу, мого брата й брата близнюка королевого. Вона ховала його з самого дня його народження у печерах поміж скель, а тепер привела. Зірвавши мучу (пов'язку) з нього, показала народові кукуанському ознаку священної гадюки навколо його стану, яким завжди у нас одзначають старшого королівського сина після його народження, і голосно закричала: „Оце ваш король, якого я ховала аж по цей день!“ А нарід, навісніючи з голоду і втративши розуміння правди, загукав: „Король! Король!“ Та я знаю, що це не справедливо, бо Умоту

мій брат, був старший із близнюків і законний король. І саме коли заколот дійшов найвищих меж, Умоту, король, хоч і почував себе страшенно хворим, виліз із хати, держачися за руку жінки, а слідом за ними біг маленький син Ігнозі (блискавка).

— Що тут за шарварок?—спитав він.— Чому ви кричите „король, король?“

— Твала, рідний його брат, народжений від однієї матери і в одну з ним годину, підбіг до нього й схопивши його за волосся устроїв ножа йому в серце. Нарід мінливий і завжди чтить нове світило, отож, плескаючи в долоні, всі почали кричати: „Твала король! Тепер ми бачимо, що Твала король!“

— А що сталося з його жінкою та сином Ігнозі? Твала теж їх забив?

— Ні, владарю. Коли жінка Умоту побачила, що чоловік її мертвий, то схопивши дитину на руки, лементуючи побігла. За два дні вона, дуже голодна, добилася краалю, але ніхто не дав їй молока, або їжі тепер, коли помер її чоловік, бо люди ненавидять нещасливих. Але вночі чиясь дитина, маленька дівчинка принесла їй крадькома їжі, і подякувавши добре дитинча, вона, заким устало сонце, пішла разом зі своїм хлопчиком у гори, де певно й загинула, бо з того часу ніхто не бачив ні її, ні сина її Ігнозі.

— То якби Ігнозі лишився живий, він був-би законним королем кукуанського народу?

— Так, владарю. Навколо його стану ознака священної гадюки. Якби він залишився живим, то був-би королем. Та леле! Він давно загинув.

— Дивися, владарю,—він показав на купку огорожених хаток, оточених великим ровом, що лежали нижче нас на рівнині.—У цьому краалі востаннє бачили вдову Умотову з сином Ігнозі. І тут ми спинимось на ночівлю сьогодні, коли,—додав він непевно,—владарі мої сплять, як і інші люди на землі.

— Коли ми живемо поміж кукуанців, добрий мій друже, Інфадусе, ми чинимо все так, як і кукуанці,—величньо промовив я, і, раптом повернувшись до Гуда, що похмуро йшов позад нас, заглибившись весь у нещасливі спроби втримати сорочку, яку нещадно мотляв вечірній вітер, зненацька спостеріг, що Умбона, ідучи позад мене, з палкою цікавісто прислухається до моєї розмови з Інфадусом. Вираз обличчя йому був такий, як у людини, що силкується згадати і потроху вже згадує щось давно забуте.

Весь цей час ми досить швидко спускалися вниз у долину. Гори, які ми нещодавно перетяли, манячили високо над нами, а Груді Цариці Савської огортав прозорий серпанок туману. Країна розгортала перед нами все прекрасніші краєвиди. Рослинність, хоч і не тропічна, пишно буяла навкруги, а сонце лило яскраве й тепле, але не палюче проміння. З пахучих полонин подихав вітрець. Такої гарної країни з таким здоровим кліматом мені ще ніколи не доводилося бачити. Трансвааль дуже гарний, але далеко йому до землі кукуанської.

Лише ми вирушили, Інфадус послав вістовця попередити про те, що ми йдемо, населення краалю, військовими силами якого він керував. Вістовець побіг з неймо-

вірною швидкістю, а Інфадус запевняв нас, що цієї швидкості він додержиться аж до кінця свого шляху, бо народ кукуанський дуже вправний щодо бігу.

Незабаром ми побачили наслідки вістовцевої вправності, бо лишалося ще дві милі до краалю, а вже назустріч нам ішли один за одним військові загони.

Сер Генрі, поклавши мені на плече руку, сказав, що, очевидно, нам готують дуже теплу зустріч. Щось у його тоні притягло увагу Інфадусову.

— Хай владарі мої не бояться,—промовив він хапливо.—У серці моєму немає лукавства. Ці полки під моїм керуванням і вийшли згідно з моїм наказом, щоб зустріти вас.

Я недбало хитнув головою, хоч почував занепокоєння.

На пів милі від огорожі краалю починався пригорок, який кінчався біля самого шляху спадистим схилом і на ньому вишикувалося військо. Любо було дивитися на них, коли загони по триста чоловіка прудко й легко сходили блискаючи списками на пригорок та ставали на призначені місця, а на головах їм маяли довгі пера. Поки ми надійшли до пригорка, дванадцять таких загонів, разом три тисячі шістсот душ вишикувалися понад шляхом.

Наблизившись до першого загону й скинувши на нього поглядом, ми не могли отямитись од дива. Навдаку чи мені доводилося коли бачити таке військо. Усі літні люди, переважно досвідчені вояки років на сорок і жодний не нижче шести футів зросту, тоді як частина навіть перевищувала

цю межу цалів на три або чотири. На голові носили важкі чорні пера, такі як і в нашого проводиря. Навколо стану та під правим коліном висіла торочка з білих волячих хвостів, а в лівій руці кожний держав круглого щита біля двадцяти цалів упоперек. Щити були надзвичайно цікаві, з тонко викованих листів заліза, обтягнених молочно-білою волячою шкірою. Зброя кожного вояки видавалася простою, але показною: куций і дуже важкий спис з двома гостряками та деревляним держалном та цалів на шість у найширшому місці лезом. Цих списів не кидали, а як і зулуські „бангвани“ вживали б'ючись зблизька й ранили ними ворога жахливо. В додаток до цих бангванів кожний мав ще три великі важкі ножі, кожний фунтів у два ваги, один почеплений біля пояса, два прилаштовані біля щита. Ці ножі, які кукуанською мовою називаються „толас“, як і зулуські асегай кидають оддалік. Кукуанський вояка може влучити таким ножем на п'ятдесят ярдів, а в бійці з ворогом зблизька вони мають звичай закидати ворогів цілою хмарою таких ножів.

Кожний загін стояв нерухомо, немов колекція бронзових статуй, заким ми наближались до нього, а тоді, на гасло старшин, яких можна було пізнати по куций кереї леопардової шкіри та по тому, що вони стояли на кілька кроків попереду, усі вояки піднімали списи вгору, а з трьох сотень грудей вихоплювався водночас крик „кум“, яким вітають королів. Коли ми минали загін, він маршував слідом за нами до краалю, поки, нарешті, цілий полк „сивих“, названих так за їхні білі щити, найкращий полк ку-

куанської армії, йшов слідом за нами, а від ритмічної його ходи двигтіла земля.

Нарешті, повернувши з Соломонового шляху, ми наблизилися до широкої фоси, яка оточувала крааль, принаймні на цілу милю навколо, огорожений міцною огорожею із стовбурів дерев. Біля брами побачили примітивний звідний міст, який сторожа одразу опустила, щоб ми могли пройти по ньому. Крааль розплановано надзвичайно зручно. Посеред його йшла широка вулиця, а її під прямим кутом перетинали інші вулички, утворюючи чотирьохкутні квартали, з такою кількістю хат у кожному, щоб там міг розташуватись один загін. Хати мали стіжкувату форму, сплетені як і в зулусів із лози та гарно криті травою. Одрізнялись од зулуських тим, що в них прилаштовано двері, в які вільно могла пройти людина. Потім мали більший розмір, а навколо кожної була веранда футів у шість завширшки з міцно вбитою долівкою. По обидва боки величезної вулиці стояли сотні жінок, цікаві подивитися на нас. Усі жінки, як на тубілок, надзвичайно вродливі. Високі на зріст, дуже зграбні, з коротким кучерявим волоссям, здебільш орлячими профілями та доладньо окресленими вустами, не такими неприємно товстими, як це трапляється у більшості африканських народів. Але що найдужче нас вражало, це стримано поважна їхня поведінка, така відмінна від поведінки зулуських та масайських жінок, які заселяють околицю за Занзібаром. Цікавість вигнала їх сюди на вулицю, щоб подивитися на нас і вони дивилися, не дозволяючи собі жодних нечемних уваг, коли ми проходили повз них.

Навіть коли старий Інфадус показав їм крадькома дивне диво—„чудові білі ноги“ бідного Гуда, вони теж не виявили захоплення, яке, видимо, викликало у них це видовище. Лише утупили очі на сніжно-білі його ноги—і край. Але й цього було багатого, як на дуже соромливого Гуда.

Коли ми дістались осередку краалю, Інфадус спинився біля дверей великої хати, оточеної віддалік колом менших хаток.

— Увійходьте, сини зор, — урочисто промовив він, — і зробіть нам честь, одпочинувши в убогій нашій оселі. Ми почастиємо вас їжею, отож не матимете потреби підтягати тугіше пояски з голоду. Дамо трохи меду й молока, одного чи двох волів, та кілька баранів. Не так багачко, владарі, але попоїсти можна.

— Гаразд, — одказав я, — Інфадусе, ми стомилися, мандруючи крізь повітряну просторінь і тепер хочемо відпочинути.

Увійшли до хати й побачили, що все вже налагоджено до нашого відпочинку. На постелі покладено вичинені шкіри й поставлено долі глеки з водою.

Вчувши зненацька вигуки зовні, визирнули за двері і угледіли цілий рій дівчат, що несли молоко та печево і мед у горщиках. Позад їх кілька юнаків гнали ситого бичка.

Ми прийняли дари, а тоді один із юнаків, видобувши ніж із-за пояса, зручно перерізав шию бичкові. За десять хвилин тварина сконала і її оббілювали та порізали на м'ясо. Кращі шматки вирізали нам, а решту я, від імени усіх нас, презентував воякам і

вони взяли та поділили його поміж себе як „подарунок білих людей“.

Умбопа разом з надзвичайно приємною молодістю жіночою почав варити нашу пайку м'яса у величезному глиняному горщику на розкладеному біля хати багатті. Коли варево було майже готове, ми послали запросини на вечерю Інфадусові та королівському синові Скразі.

Назабаром вони прийшли й посідали на маленьких ослінчиках, яких стояло кілька у хаті. Кукуанці не мають звичаю, як зулуси, сидіти навпочепки. Старий був дуже чемний та привітний, але нас неприємно вразило, що юнак якось підозріло поглядає на нас. Як і решту інших, його теж здивувала та злякала несподівана наша поява та чарівницькі властивості, але мені здавалося, коли він побачив, що ми їмо, п'ємо та спимо так само, як і інші смертні, жах його поменшав і натомість стала виникати похмура підозра і це спричиняло нам занепокоєння.

Підчас їжі сер Генрі запропонував мені спробувати дізнатися, чи не знають чогось наші господарі про долю його брата, може вони бачили його, або чули щось про нього. Та я вважав за розумніше не порушувати поки цього питання.

Повечерявши, ми запалили люльки й це дуже здивувало Інфадуса й Скрагу, бо кукуанці, очевидно, не вміли вживати тютюну. Тютюн зростав у них у великій кількості, але, як і зулуси, вони лише нюхали його й зовсім не могли пізнати у такому вигляді, як у нас.

А тим часом я спитав Інфадуса, коли ми знову вирушимо в нашу подорож і з ве-